

İ. Ü. İktisat Fakültesi
Maliye Araştırma Merkezi Konferansları
41. Seri / Yıl 2002

**KÜRESELLEŞEN DÜNYADAKİ TEMEL EKONOMİK VE MALİ
SORUNLAR VE TÜRKİYE'YE YANSIMALARI**

Yrd. Doç. Dr. Ufuk BAKKAL

İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi
Maliye Bölümü

ABSTRACT

In this article, basic economic and fiscal problems which have accelerated with globalisation, are analysed. Their reflections in Turkey are considered and solutions to these problems are proposed. Under the heading of "fiscal problems", the impact of globalisation on international double taxation, transfer pricing and tax competition are taken into account. The easiness in money laundering along with globalisation and financial crisis which are based on short term capital flow are analysed under the heading of "economic problems".

ÖZET

Bu çalışmada, küreselleşmeyle birlikte ivme kazanan temel ekonomik ve mali sorunlar incelenmeye çalışılmıştır. Bu sorunların çözümlenebilmesi için çeşitli öneriler sunulmuş ve Türkiye'ye yansımaları ele alınmıştır. Mali sorunlar başlığı altında küreselleşmenin uluslararası çifte vergilendirme, transfer fiyatlaması ve vergi rekabeti üzerindeki etkisi, incelenmeye çalışılmıştır. Küreselleşmeyle birlikte karab paranın aklanna sürecinin kolaylaşması ve kısa vadeli sermaye giriş çıkışlarının yof açtığı finansal krizler ekonomik sorunlar başlığı altında ele alınmıştır.

GİRİŞ

1990'lı yıllarda doğu bloku ülkelerindeki hızlı ve köklü değişim sonucu reel sosyalizmlerin çöküşüyle birlikte, ideolojik kutuplu dünyadan, ülkelerarası ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel ilişkilerin yoğunlaştığı, dışa açık piyasa ekonomilerinin yaygınlaştığı, üretim faktörlerinin ülkelerarası kolayca hareket edebildikleri, devletlerin ekonomideki rollerinin giderek azaldığı yeni dünya düzenine geçilmiştir. Uluslararası düzeyde görülen bu dönüşümler küreselleşme veya globalleşme olarak adlandırılmaktadır.

Dünyadaki piyasa ekonomilerinin küreselleşmesi dünya ticaretinin hızla gelişmesini sağlamıştır. Bilgi teknolojisindeki hızlı değişim, işlem ve bilgi maliyetlerini düşürmüş ve verimlilik artışı sağlamıştır. Gümrük duvarlarının kısmen ya da tamamen ortadan kaldırılması rekabeti artırmış ve ulaşım alanındaki gelişmeler coğrafi uzaklığı, mal ve hizmetlerin elde edilmesini sınırlayan bir faktör olmaktan çıkarmıştır. Para ve sermaye transferlerinin büyük ölçüde serbest bırakılması, önceden bağımsız iktisat politikaları uygulayan ulus devletleri, daha fazla sermayeyi ülkelere çekebilmek için ekonomilerini küreselleşmeye uyarlamak zorunda bırakmıştır. Tüm bu gelişmelerin sonucunda dünyada uygulanan iktisadi sistem ve iktisat politikaları giderek birbirlerine yaklaşmıştır.

Ancak, bir taraftan dünyada küreselleşme akımı yaşanırken, diğer taraftan küreselleşen dünyada tek başlarına rekabet edemeyeceklerini gören ulus devletler başta iktisadi alanda olmak üzere çeşitli alanlarda işbirliği yaparak bölgesel ticaret blokları oluşturmaktadırlar (A.B., N.A.F.T.A., A.P.E.C. v.s.).

Günümüzde uluslararası ilişkilerde, dışa açık, dünya ekonomisi ile bütünleşmiş bir politika gündeme gelirken, ülke içinde yerel yönetimler güçlendirildiği, merkezi idarenin bir çok alanda devre dışı bırakıldığı bir politika benimsenmektedir. Yani dünya ekonomisindeki merkezileşme eğilimine karşılık, ulusal platformda yerel yönetimlerin ve sivil toplum örgütlerinin öneminin artması ve katılımcı demokrasi anlayışının benimsenmesine paralel olarak, yerelleşmeye doğru bir gidiş söz konusudur.

Küreselleşme yeni olanaklar sunmakla birlikte, eskiden beri varolan bazı ekonomik ve mali problemleri daha da ağırlaştırmış ve ulusal ekonomilerin bu sorunlarla mücadelede etkinliklerini azaltmıştır. Bu çalışmada, söz konusu ekonomik ve mali sorunlardan önemli gördükleriniz, önce teorik olarak ele alınacak, daha sonra küreselleşmeyle etkileşimleri incelenecek, Türk Vergi Sistemindeki konuyla ilgili mevzuat hükümlerine yer verilerek eksikliklerin giderilebilmesi için çözüm önerileri getirilecektir.

1) MALİ SORUNLAR

Ulus devletlerin mali konulardaki egemenlik haklarını büyük ölçüde sınırlandıran küreselleşme olgusu, uluslararası çifte vergilendirme, transfer fiyatlaması ve zararlı vergi rekabeti gibi mali problemlerin ağırlık kazanmasına neden olmaktadır.

1) ULUSLARARASI ÇİFTE VERGİLENDİRME

Günümüzde küreselleşmenin bir sonucu olarak uluslararası ekonomik ilişkilerin yoğunlaşması çifte vergileme sorununa önem kazandırmıştır. Çifte vergilendirme vergi adalctini ve uluslararası ilişkileri olumsuz yönde etkileyeceğinden küreselleşmenin ö- nündeki mali sorunların başında gelmektedir. Bilişim teknolojisindeki gelişmeler çok uluslu şirketlerin merkezlerinin tesbitini güçleştirmiş ve internet aracılığıyla sanal ortamda faaliyet göstermeleri sonucu birden çok ülke tarafından vergilendirilmek istenmişlerdir. Bu çalışmada ulusal ekonomiler açısından taşıdıkları önem dikkate alınarak, uluslararası çifte vergilendirme konusu ağırlıklı olarak sermaye açısından ele alınacaktır.

Uluslararası çifte vergilendirmenin hukuki ve ekonomik olmak üzere iki boyutu bulunmaktadır. Uluslararası açıdan hukuki çifte vergileme, aynı vergilendirme döneminde, aynı konu ve matrah ile ilişkili olarak birden fazla ülkenin vergilendirme yetkisini kullanmak istemesidir. Uluslararası ekonomik çifte vergilendirme ise aynı vergi konusunun farklı mükellefler elinde birden fazla devlet tarafından vergilendirilmesidir (Soydan, 1995, s. 10).

Devletler, vergilemede farklı ilkeleri kabul etmeleri sonucu ortaya çıkan uluslararası hukuki çifte vergilendirmeyi önleyebilmek için, vergilendirme yetkilerini ulusal mevzuatlarında yapacakları değişikliklerle tek taraflı olarak sınırlandırabilecekleri gibi uluslararası vergi anlaşmaları yolu ile karşılıklı veya çok taraflı olarak da sınırlandırabilirler. Buna karşılık vergi konularının çeşitli devletler tarafından farklı tanımlanmasından ya da matrahların değişik yöntemlerle hesaplanmasından kaynaklanabilecek uluslararası ekonomik çifte vergilendirmeyi önleyebilmek için ülkelerin vergi sistemlerini uyumlaştırmaları gerekmektedir (Öncel, Kumrulu, Çağan, 1999, s.58).

Devletlerin vergilendirme yetkilerinin sınırlandırılmasıyla ilgili olarak uluslararası hukuk iki temel prensip ortaya koymuştur. Bunlardan mülkîlik prensibine göre bir devlet mali sınırları içinde bulunan vatandaşı olsun olmasın herkese vergi kanunlarını uygulayabilmektedir. Yani vergi mükellefinin uyruğunun ve ikametgahının hangi ül-

kede olduğunun önemi yoktur. Önemli olan vergi konusunun hangi ülkede bulunduğu ve vergiyi doğuran olayın hangi ülkede meydana geldiğidir. Kişisel prensibine göre ise mükellefler uyruklarına ya da ikametgahlarına göre vergilendirilmektedirler.

Bu iki prensip ülkelerin vergi kanunlarında üç vergilendirme ilkesine dönüşmüştür. Bu ilkelere kaynak ilkesinde, mükellefin uyruğunun ve ikametgah yerinin önemi bulunmamakta, vergilendirmede gelirin doğduğu yer veya malların bulunduğu yer önem kazanmaktadır. İkametgah ilkesi, bir devletin toprakları üzerinde ikamet eden kişileri yurt içi ve yurt dışı toplam gelirleri üzerinden vergilendirmesidir. Uyrukluk ilkesinde ise bir devletin, vatandaşlarını dünya çapındaki gelir ve servetleri üzerinden vergilendirmesi söz konusudur (Soydan, 1995, s.17-20).

Devletler bu ilkelere birini tercih etmek yerine genellikle üç ilkeyi de bünyesinde barındıran vergi sistemlerini uygulamaktadırlar. Türk Gelir Vergisi Kanunundaki tam mükellefiyette ikametgah ve uyrukluk ilkeleri, dar mükellefiyette ise kaynak ilkesi benimsenmiştir. Kurumlar Vergisi Kanunumuzda da kaynak ve ikametgah ilkeleri esas alınmıştır.

Ülkelerin hangi ilkeyi benimsedikleri gelişmişlik düzeylerine bağlıdır. İkametgah ilkesi daha çok gelişmiş ülkelerin vergi sistemlerince benimsenen bir ilkedir. Önemli ölçüde sermaye ihraç eden gelişmiş ülkeler yurt dışına gönderdikleri fonların gelirlerini de vergilendirebilmek için ikametgah ilkesini, sermaye ithal eden az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ise bu sermayenin, mali sınırları içindeki faaliyetleri sonucu elde edeceği geliri vergilendirebilmek için kaynak ilkesini tercih ederler. Ancak az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler yeterli büyüme oranını tutturabilmek için gerekli kaynağa sahip olmadıklarından, yabancı sermayeyi ülkelerine çekebilmek için kaynak ilkesinden vazgeçip, ikametgah ilkesini benimseyebilirler (Öncel, Kumrulu, Çağan, 1999, s.58).

İkametgah ilkesi ödeme gücüne göre vergilemeye uygunken, kaynak ilkesi faydalanma prensibine daha yakındır. İkametgah ilkesine göre vergilemede, faktör ithal eden ülkenin vergi otoritesinin, faktör ihraç eden ülkeninkine gerekli bilgileri aktarması ve akışkan faktörlerin yurt dışında kazandıkları gelirlerini dürüstce beyan etmeleri gerekmektedir. Uygulamada bu iki koşulun gerçekleşme şansı düşük olduğundan, böyle bir sistemin sermaye ihraç eden ülke tarafından tek taraflı olarak uygulanması oldukça güçtür (Asher, 2001, s.5).

Bu nedenle, gelişmiş ülkeler ile az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler arasında yapılan çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmalarında her iki ilkeyi de kapsayan hükümlere yer verilmektedir.

Devletler, uluslararası çifte vergilemeyi önleyebilmek için kendi iç mevzuatlarında tek taraflı olarak düzenleme yaparlarken üç yöntem uygulamaktadırlar. Bunlardan indirim yönteminde, ikametgah ilkesini kabul eden ülke, yurt içi ve yurt dışı toplam vergi matrahından, yabancı ülkelerde ödenen vergileri gider gibi düşerek gelir veya servetin kaynağı olan devletin vergilendirme yetkisine öncelik tanımaktadır. Mahsup yönteminde ise mükelleflerin yurt içi ve yurt dışı tüm kaynakları üzerinden hesaplanan toplam vergiden, yurt dışında ödenen benzer vergilerin düşülmesi söz konusudur.

Üçüncü ve son yöntem olan istisna yönteminde ise vergi, yurt dışındaki gelir ve servet unsurları dikkate alınmadan sadece ülke içinde sahip olunan kaynaklar üzerinden hesaplanmaktadır (Uluatam, 1994, ss.65-66).

Yani indirim yönteminde matrahdan vergi indirimi söz konusu iken, mahsup yönteminde vergiden vergi indirimi söz konusudur. İstisna yöntemi ise kaynak ilkesinin kabul edildiği durumlarda uygulanabilen bir yöntemdir. Bu üç yöntem arasında, uluslararası çifte vergilendirmeyi en etkin şekilde önleyen yöntem istisna yöntemidir. İndirim yöntemi ise bu açıdan mahsup yöntemine göre daha yetersiz kalmaktadır.

Devletlerin iç mevzuatlarında yaptıkları tek taraflı düzenlemeler çifte vergilemeyi önlemede yetersiz kalmış ve bu sorunun ancak karşılıklı görüş alışverişinde bulunarak imzalanacak uluslararası vergi anlaşmalarıyla köklü bir çözüme kavuşturulabileceği ortaya çıkmıştır. Bu anlaşmalarda ülkeler, hangi durumlarda hangi ülkenin vergilendirme önceliğine sahip olduğunu, bir başka deyişle, vergilendirme yetkilerinin sınırlarını, istisnalarını ve işbirliği ilkelerini belirlemektedirler. Uluslararası vergi anlaşmalarında çoğu kez yer alan, ülkelerin mali idareleri arasındaki bilgi alışverişi, işbirliği ve eşgüdümü desteklemeye yönelik hükümler, uluslararası vergi kaçakçılığını önlemede oldukça önemli bir etkiye sahiptirler (Öncel, Kumrulu, Çağan, s.61).

Uluslararası ticarete konu olan mallar üzerinden alınan iç dolaylı vergilerle ilgili olarak da uluslararası çifte vergilemeyi önlemek için iki prensip uygulanmaktadır. Varış ülkesi prensibinde, dış ticarete konu olan mallar, ihracatçı ülkeler tarafından değil, ithalatçı ülkeler tarafından vergilendirilmektedirler. Yani mal ihraç edilirken taşıdığı dolaylı vergilerden vergi iadesi yoluyla arındırıldığı için uluslararası piyasalara vergiden arındırılmış olarak çıkmakta ve ithalatçı ülke tarafından dolaylı vergilemeye tabi tutulmaktadır. Böylece vergi hasılatı, malların tüketildiği ülkenin vergi idaresi tarafından tahsil edilmektedir. Çıkış ülkesi prensibinde ise malları ihraç eden ülkenin vergilendirme yetkisi kabul edilmektedir. Çıkış ülkesi prensibi, mülklik ilkesine aykırı bir uygulama olarak vergi yükünün yabancılara aktarılmasına sebep olmaktadır.

A) İNDİRİM VE MAHSUP YÖNTEMLERİNİN ULUSAL VE GLOBAL ETKİNLİK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Sermayenin gerek ulusal gerekse uluslararası etkin dağılımında kurumlar vergisinin rolü büyük olduğu için, konu sadece bu vergi açısından ele alınmaya çalışılmıştır.

Üretim faktörlerinin dünya ölçeğinde etkin dağılımlarının sağlanabilmesi için ülkelerin vergi sistemlerinin ahenkleştirilmeleri gerekmektedir. Böylece faktörlerin yerleşim yeri kararlarının vergiler tarafından etkilenmesi en aza indirileceğinden, üretim faktörlerinin en üretkif oldukları yerlerde kullanılmalrı sağlanacaktır.

Konuya ekonomik açıdan bakıldığında, yurt dışındaki vergiler iç vergilerden yüksek olmadığı sürece, yurt dışında ödenen kurumlar vergisinin ülke içinde ödenen vergiden mahsubu verginin tarafsızlığı ilkesiyle bağdaşmaktadır. Mahsup yöntemi ile

yatırımın yurt içi ya da yurt dışında yapılması arasında bir fark kalmamaktadır. Yatırımın yeri, vergi nedeniyle saptırılmadığı için sermayenin dünya ölçeğindeki etkin dağılımı bozulmamaktadır.

Ancak mahsup yöntemi ulusal açıdan etkin olamamaktadır. Çünkü yurt dışında yapılan yatırımın getirisi üzerinden ödenen vergi yabancı ülkenin hazinesine girdiği için ulusal bir kayıp olarak kabul edilmektedir. Ulusal etkinliğin sağlanabilmesi için, sermaye ihracı, yurt dışındaki vergi sonrası getiri, yurt içi yatırımların vergi öncesi getirisine eşit oluncaya kadar sürdürülmelidir. Mahsup yöntemi uygulanması halinde, global etkinliğin sağlanabilmesi için yabancı ülkelerde yapılan yatırımlar, yurt içi ve yurt dışı getiri oranları eşitleninceye kadar sürdürülmelidir. İndirim yönteminde ise, ulusal etkinlik açısından yabancı ülkelerde yapılan yatırımlar, yurt dışındaki vergi sonrası getiri, yerli yatırımların vergi öncesi getirilerine eşitleninceye kadar sürdürülmelidir (Musgrave, 989, s.571-572).

İndirim yönteminde, yurt dışında yatırım yapan şirketler, yurt dışındaki vergi sonrası karları üzerinden ana ülkenin kurumlar vergisine tabi oldukları için denge, yerli yatırımların vergi öncesi getirisininin yurt dışındaki vergi sonrası getiriye eşit olduğu noktada kurulmaktadır.

Mahsup yönteminde ise yatırımın yurt içinde yapılması ile yurt dışında yapılması arasında ödenecek toplam vergi miktarı bakımından bir fark olmadığı için denge, yatırımın yurt içi ve yurt dışı getiri oranlarının eşitlendiği noktada kurulmaktadır. Bu eşitlik sağlanamamışsa, sermaye getiri oranı yüksek olan ülkeye kaçmakta ve ülkelerarası bu sermaye akışkanlığı getiri oranlarının eşitlenmesiyle sonuçlanmaktadır.

B) TÜRK GELİR VE KURUMLAR VERGİSİ KANUNLARINDAKİ ULUSLARARASI ÇİFTE VERGİLENDİRMEYİ ÖNLEMeye YÖNELİK HÜKÜMLER

Çeşitli vergi kanunlarımızda çifte vergilendirmeyi önlemeye yönelik hükümler bulunmakla birlikte, bu konu taşıdıkları önem itibariyle gelir ve kurumlar vergileriyle sınırlandırılmıştır.

Çifte vergilendirmeyi önlemek amacıyla Kurumlar Vergisi Kanununun 43. maddesinde sınırlı mahsup yöntemine yer verilmiştir. Bu madde hükmüne göre, yabancı ülkelerde elde edilip Türkiye'deki genel sonuç hesaplarına aktarılan kazançlar üzerinden bu ülkelerde ödenen benzeri vergiler Türkiye'de tarh olunan kurumlar vergisinden indirilebilmektedir. Ancak indirilecek miktara bir sınır getirilmiş ve bu tutarın yabancı ülkede elde edilen kazançlara kanuni kurumlar vergisi oranlarının uygulanmasıyla hesaplanacak miktarı geçemeyeceği eğer geçerse fazlasının indirilemeyeceği hükme bağlanmıştır.

Gelir Vergisi Kanununun (G.V.K.) 3.maddesi 2.bendinde ise tam istisna yöntemi kabul edilmiştir. Söz konusu hükme göre, resmi daire ve müesseselerin veya merkezi Türkiye'de bulunan kuruluşların işleri dolayısıyla yabancı ülkelerde oturan ve gelir elde eden tam mükellef Türk vatandaşlarının, buldukları ülkelerde elde ettikleri

kazanç veya iratları dolayısı ile gelir vergisine veya benzeri bir vergiye tabi tutulmaları halinde bu kazanç ve iratları Türkiye’de ayrıca vergilendirilmeyecektir.

G.V.K.’nın 123. maddesinde de sınırlı mahsup yöntemi kabul edilmiştir. Bu maddeye göre, tam mükelleflerin yurt dışında elde ettikleri gelirleri için mahallinde ödedikleri benzeri vergiler, Türk vergi kanunlarına göre toplam gelir üzerinden tahakkuk ettirilen vergiden belirli limitler dahilinde indirilecektir. İndirilebilecek maksimum tutar, yurt dışında elde edilen gelirin toplam gelir içindeki yüzdesinin, Türkiye’de hesaplanan vergiye uygulanması ile bulunmaktadır. Yurt dışında ödenen verginin bu tutarı aşması halinde aradaki fark dikkate alınmamaktadır.

İç mevzuatımızdaki bu hükümlere ek olarak, çeşitli ülkelerle yapılan vergi anlaşmaları yoluyla da uluslararası çifte vergilendirme önlenmeye çalışılmaktadır.

2) TRANSFER FİYATLAMASI

Çok uluslu bir şirketin farklı ülkelerdeki bağlı şirketleri arasındaki ticarete uyguladıkları fiyata transfer fiyatlaması denmektedir. Çok uluslu şirketler, bir malın hammadde alımından, yarı mamul ve mamul aşamasına gelinceye kadar geçirdiği çeşitli üretim, pazarlama ve dağıtım aşamalarının gerçekleştirildiği yerleri ülkeler itibarıyla farklılaştırmaktadırlar. Böylece belirli bir ülkede kurulmuş şirket, yurt dışındaki üretim tesislerinde gerçekleştirdiği üretimi, şirketin kurulduğu, üretimin yapıldığı ülkeler dışında üçüncü ülke piyasalarına da satabilmektedir. Üretim ve dağıtım süreçlerini tek ülke yerine farklı ülkelerde gerçekleştirmek ekonomik ve siyasal bazı riskleri de göz önüne almak kaydıyla daha karlı bir yöntemdir. Üretim sürecinin hangi aşaması hangi ülkede daha ucuza gerçekleştiriliyorsa, çok uluslu şirketler söz konusu aşamayı o ülkeye taşıyarak toplam üretim maliyetlerini en aza indirmeye çalışmaktadırlar. Yatırım, üretim, dağıtım ve yönetim faaliyetlerini farklı ülkelere taşıyabilen çok uluslu şirketlerin hangi ülkelerde faaliyet gösterecekleri, sadece üretim maliyetlerine değil aynı zamanda ülkelerarası vergi oranı farklılıklarına da bağlı bulunmaktadır.

Düşük vergi oranlarından yararlanmak isteyen yabancı sermayedar, vergi oranlarının kısa dönemde değişmeyeceği güvencesini aldıktan sonra ya dolaysız yatırımlarını doğrudan doğruya bu ülkede yapacak, ya da vergi oranı yüksek ülkede elde ettiği gelirlerini transfer fiyatlaması yoluyla düşük vergili ülkeye aktararak global vergi yükünü en aza indirmeye çalışacaktır (Seyidoğlu, 1993, s.572). Böylece özellikle, hizmet ve maddi olmayan mal üreten çok uluslu şirketler, teknolojinin kendilerine sunduğu olanaklardan ve yasal boşluklardan da yararlanarak, global vergi yüklerini hafifletebilmek için, farklı ülkelerdeki yan kuruluşları arasındaki ticarete konu olan hammadde, yarı mamul ve mamuller için dünya piyasalarındaki emsal bedellerinin altında yada üzerinde bir fiyat saptayarak, karlarının olabildiğince küçük bir kısmının yüksek vergi oranlarının uygulandığı ülkelerde elde edildiği, geri kalan kısmının da oranların düşük tutulduğu ülkelerdeki yan kuruluşlardan elde edildiği izlenimi yaratmaya çalışmaktadırlar. Yani kazançlarını kayıt üzerinde, yüksek vergi uygulanan ülkeden düşük vergi uygulanan ülkeye aktarmaktadırlar.

Farklı ülkelerde faaliyet gösteren dolayısıyla farklı ülkelerin vergileme yetkisine tabi olan çok uluslu şirketler, ülkelerin oran farklılıklarından yararlanabilmek için kendi bünyelerindeki bağlı kuruluşlar arasında fiyat, temettü ve faiz uygulamalarını farklılaştırarak, vergi yükü yüksek ülkedeki kar marjlarının, vergi yükü düşük olan ülkedekine göre daha düşük olmasını sağlamaktadırlar (Ağbal, 2001, s.75).

Çok uluslu şirketler, vergi sonrası global kar maksimizasyonunu kendi bünyelerindeki şirketler arasında ödünç kaynak aktarımı yoluyla da gerçekleştirebilmektedirler. Aynı grubun iki şirketinden yüksek vergili ülkede faaliyet gösteren şirket, vergi yükü düşük ülkede faaliyet gösteren şirketten piyasa faiz haddinin üzerinde bir faizle borçlanması sonucu, bunun için tahakkuk ettirilen faizi kurumlar vergisi matrahının saptanmasında gider olarak indirebileceğinden (yani giderlerini yapay olarak şişireceğinden) karını düşük gösterecek ve grubun global vergi yükünü düşürmüş olacaktır. Gerek aynı grubun şirketleri arasındaki ticarete uygulanan fiyat politikası yoluyla, gerekse de ödünç verme işlemleri sırasında uygulanan faiz politikası yoluyla ortaya çıkan vergi kayıplarını önleyebilmek için ülkeler arasındaki kurumlar vergisi oranı farklılıklarını azaltmak gerekmektedir. Ekonomik ve parasal birlik sürecinde önemli aşamalar kaydeden Avrupa Birliği, mevzuat ve sistem uyumlaştırması konusunda da oldukça başarılı olmuştur (Tekin v.d., 1999, ss.283-284).

İşletmeler arası yapılan elektronik ticaret, çok uluslu şirketlerin transfer fiyatlaması yapmalarını kolaylaştırırken, hükümetlerin denetimlerini güçleştirmektedir. Bu durum ulusal şirketlerle, çok uluslu şirketler arasında haksız rekabete yol açtığı gibi aynı zamanda çok uluslu şirketler arasında da firma içi satışları yüksek olanlar lehine rekabet üstünlüğü yaratmaktadır.

Birden çok ülkede üretim yapan çok uluslu firmalar, katma değer vergisinde çıkış ülkesi prensibinin uygulanması durumunda, yüksek vergili ülkelere yaptıkları firma içi satışlarda yüksek iç fiyat uygulayarak, söz konusu verginin matrahı olan yaratılan katma değeri düşük vergili ülkelere kaydırma eğiliminde olmaktadır. (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, 2001, s.47). Böylece, vergi matrahının bir kısmı fiktif olarak düşük vergili ülkeye kaydırılacağından, global vergi yükü hafiflemiş olmaktadır.

Transfer fiyatlamasının, kurumlar vergisi ve katma değer vergisinden başka, yabancı ülkelerin koyduğu ad valorem gümrük tarifeleri ve kotalardan kaçınmak için de kullanılabilirlikleri (Günaydın, 1999, s.169) göz önüne alındığında, bu mali suistimalin ulusal vergi otoritelerinin vergi hasılatlarını azalttığı ileri sürülebilmektedir. Dünya ticareti içinde şirket içi ticari işlemlerin payının sürekli artış göstermesi, transfer fiyatlamasının önemini arttırmış ve ulusal vergi otoritelerinin çok uluslu şirketlerin hesaplarını daha yakından izlemelerine yol açmıştır.

Farklı ülkelerde faaliyet gösteren çok uluslu şirketleri mevcut metodlarla vergilendirmek günümüzde oldukça güçleşmiştir. Dünyanın teknik olarak en donanımlı vergi idaresine sahip olan ve vergi suçlarına en ağır cezaları uygulayan A.B.D.'de bile transfer fiyatlarının kötüye kullanımı son derece yaygın bir mali sorundur. Günümüzde olduğu gibi, her ülkeyi ayrı bir vergilendirme birimi olarak ele almak yerine, üzerinde uluslararası düzeyde konsensüs sağlanmış dünya ölçeğinde tek bir kurumlar vergisi

matrahı kullanılabilceği bir öneri olarak sunulmuştur. Bu sistemin bir benzeri, kurumlar vergisi matrahının eyaletlere önceden belirlenmiş belirli bir formüle göre dağıtıldığı A.B.D.'de uygulanmaktadır. Ancak federal sistemli bir ülkede uygulanan bu yöntemi, uluslararası düzeyde uygulamak pek kolay gözükmemektedir (Asher, 2001, s.9).

Transfer fiyatlamasının kötüye kullanımı, uluslararası firma içi satışları yüksek meblağlara ulaşan çok uluslu şirketlerin, diğer benzer şirketlere göre daha az vergi ödemelerine yol açmaktadır (Günaydın, 1999, s.168)

Transfer fiyatlamasını kötüye kullanan çok uluslu şirketlere karşı ulusal gelir idareleri, transfer fiyatlamalarını daha titiz ve ayrıntılı bir şekilde incelemeli, özellikle çok uluslu şirketlerin hesapları üzerindeki denellemeleri arttırmalı ve bu konuya daha çok kaynak ayırmalıdır. Bundan başka ülkelerin vergi idareleri arasındaki bilgi alış-verişi de artırılmalıdır.

Ancak, gelişmekte olan ülkeler transfer fiyatlaması ile ilgili olarak izleyecekleri politika konusunda bir tercih yapmak durumundadırlar. Çok uluslu şirketler sahip oldukları geniş olanakları kullanarak, faaliyetlerini kolaylıkla bir ülkeden diğerine aktarabilmektedirler. Gelişmekte olan ülkeler transfer fiyatlaması usulsüzlükleri konusunda uyguladıkları kararlı politikalarla belki bu kötüye kullanımı önleyebilecekler, fakat buna karşılık çok uluslu şirketlerin ülkelerini terk etmelerine yol açacaklardır. Böylece bu şirketlerin yapacakları direkt yatırımlardan, yarattıkları katma değerden ve getirdikleri teknolojiyen mahrum kalırken, işsizlik sorunlarıyla karşılaşabileceklerdir. Ulusal vergi otoriteleri çok uluslu şirketleri yüksek oranlı vergilerle vergilendirme konusunda çaresiz olduklarından, bunların transfer fiyatlaması yoluyla matrahlarının bir kısmını düşük vergi oranı uygulayan ülkelere kaydırmalarına göz yumup, yatırımlarının ülke içinde kalmalarını sağlamak, göz ardı edilemeyecek alternatif bir politikadır (Dicle, 1995, s.38).

60'lı yılların başından beri, ülkelerin gümrük ve vergi idareleri vergi hasılatlarını güvence altına alabilmek amacıyla, uluslararası transfer fiyatlamalarını yakın takibe almışlar ve bu konuda çeşitli kurallar koyup düzenlemelere gitmişlerdir (Kapusuzoğlu, 1998, s.58).

Ülkemizde de Kurumlar Vergisi Kanunu'nun (K.V.K.) 15. maddesinde diğer bir çok unsurun yanı sıra, sermaye şirketlerince dağıtılan örtülü kazançların, örtülü sermaye üzerinden ödenen veya hesaplanan faizlerin, kurum kazançlarının tesbitinde indirim olarak kabul edilemeyeceği hüküm altına alınmıştır. Örtülü kazanç K.V.K'nun 17. maddesinde tanımlanmıştır. Buna göre örtülü kazanç kısaca, kurum kazancının tamamının ya da bir kısmının, belirli hukuki yollarla muvazaalı bir şekilde kurumlar vergisi dışında bırakılarak ortaklara aktarılmasıdır. Yine aynı kanunun 16. maddesinde "Kurumların aralarında yasıtalı, yasıtasız bir şirket münasebeti veya devamlı ve sıkı bir iktisadi münasebet bulunan gerçek ve tüzel kişilerden yaptıkları istikrazlar, teşebbüste devamlı olarak kullanılır ve bu istikrazlarla kurumun öz sermayesi arasındaki nispet, emsali kurumlarınkine nazaran bariz bir fazlalık gösterirse mezkur istikrazlar örtülü sermaye sayılır" hükmü yer almaktadır.

K.V.K.'na konmuş bu hükümlerle transfer fiyatlamasının kötüye kullanımı önlenmeye çalışılmaktadır. Ancak uygulamada söz konusu hükümlerin etkin bir şekilde çalıştırılıp amaçlarına ulaştıklarını ileri sürmek oldukça güçtür.

3) VERGİ REKABETİ

Vergi rekabeti, bir idarenin uyguladığı vergi politikalarının diğer başka bir idarenin vergi sistemini genellikle vergi gelirlerini azaltmak suretiyle etkilemesidir. Vergi rekabetinin iki türü vardır: Yatay vergi rekabeti, aynı düzeydeki iki ya da daha fazla idare arasındaki vergi rekabetidir. Yani akışkan bir matrahlı vergilemeye çalışan iki yerel ya da ulusal idareden birisinin uygulayacağı vergi oranının diğerinin vergi gelirlerini etkilemesidir. Dikey vergi rekabeti ise, farklı düzeydeki iki ya da daha fazla idare arasında gerçekleşmektedir. Federal bir ülkede merkezi idare ile alt düzeyde bir idare (eyalet) aynı matrahlı vergilendiriyorlarsa idarelerden birinin uygulayacağı vergi oranı, diğerinin vergi gelirini etkileyecektir (Goodspeed, 1998, ss.2-3).

Yatay vergi rekabetinde, idarelerden birindeki vergi artışı, diğer idarenin vergi matrahını arttırırken, dikey vergi rekabetinde, her idare aynı matrahlı vergilendirdiğinden, idarelerden birinin aldığı vergi diğerinin vergi matrahını azaltmaktadır. Örneğin sermayenin vergilendirilmesinde, federal hükümetin vergi oranlarını arttırması, ulusal tasarrufları düşüreceğinden, eyaletlerin vergilendirebileceği sermaye miktarını azaltacaktır. Aynı şekilde bir eyaletin vergi oranlarını arttırması da, federal hükümetin vergi matrahını azaltacaktır. Ancak buradaki matrah azaltıcı etki, diğer durumdakine göre son derece önemsiz olacaktır (Wilson, 1999, s.17).

Vergi rekabeti, farklı durumlarda farklı sonuçlar yaratmaktadır. Vergi matrahlarının yerleşim kararlarında, vergilerden başka, bölgenin vergi matrahına sunduğu avantajların da etkisi büyüktür. Bu avantajlar ne kadar büyük olursa, vergi matrahlarının katlanabilecekleri vergi yükü de o kadar büyük olacaktır (Goodspeed, 1998, ss.4-5).

A) YEREL VERGİ REKABETİ

Amerikalı iktisatçı Charles Tiebout 1956 yılında geliştirdiği modelde, vergilemede faydalanma ilkesinin benimsenmesi halinde yatay vergi rekabetinin Pareto etkin kaynak dağılımını sağlayacağını ileri sürmüştür. Bireylerin ve firmaların idarelerarası tam akışkan olduklarını varsayan Tiebout, denge durumunda bu iktisadi sùjelerin tercihlerine en uygun kamu malı ve vergi demetini sunan idareye yerleşeceklerini ve idarelerarası yer değiştirerek daha iyi duruma gelemeyeceklerini iddia etmektedir (Tiebout, 1956, ss.416-424).

Ancak yaptığı analizde yerel vergi rekabeti üzerinde duran Tiebout'un modelini uluslararası vergi rekabetine uyarlarlarken ihtiyatlı davranmak gerekmektedir. Modelin dayandığı varsayımlardan en önemlisi, seçmen-tüketicilerin idarelerarası tam olarak hareketli oldukları ve tercihlerini en iyi şekilde tatmin eden idareye maliyetsiz bir şekilde gidebildikleridir. Belirli bir ülke içinde yerel idareler ya da eyaletler arasında, söz

konusu varsayım kısmen geçerli olsa da, ülkelerarası yer değiştirmelerin ülke içi yer değiştirmelere göre daha g ve maliyetli olduğunu ileri sürmek pek yanlış olmayacaktır.

Bundan başka modelin ikinci varsayımı, seçmen-tüketicilerin, her yerel idarede sunulan kamu mal ve hizmeti ile ödeyecekleri vergiler konusunda tam bilgiye sahip olduklarıdır. Bireylerin ve firmaların¹, çeşitli ülkelerin uyguladıkları kamu harcaması ve vergi politikaları konusunda bu bilgi düzeyine sahip olmaları pek olası görülmemektedir. Yani uluslararası harcama ve vergi farklılıklarından haberdar olmaları oldukça güçtür. Görüldüğü gibi Tiebout'un modelini uluslararası vergi rekabetine uygulamak yanlış sonuçlara götürebilmektedir.

Vergi rekabeti, yerel kamu hizmetlerinin etkin üretim düzeylerinin altında üretilmelerine yol açabilmektedir. Yatırımları kendi bölgesine çekebilmek için vergi oranlarını düşük tutan bir idare, özellikle işletmelerin direk olarak yararlanmadıkları kamu harcamalarının düzeyini, kaynak yetersizliğinden dolayı, marjinal faydalarının marjinal maliyetlerine eşit olduğu düzeyin altında belirleyebilmektedir (Oates, 1972, s.143).

Yerel idareciler harcama kararı alırlarken, marjinal maliyetlere, vergilemenin yatırımlar üzerindeki negatif etkisinden kaynaklanan maliyetleri de (düşük ücret ve istihdam düzeyi, sermaye kaybı ve vergi matrahlarının azalması) ekleyeceklerinden, kamu harcamaları ve vergilerin düzeyi gerileyecektir (Wilson, 1999, s.1).

B) ULUSLARARASI VERGİ REKABETİ

Vergi rekabetinin, modern refah devletlerinin temel gelir kaynağı olan gelir vergisi ve kurumlar vergisi matrahlarını aşındırma tehlikesine karşı, finansmanlarını progresif gelir vergisiyle yapan gelişmiş ülkeler regresif tkretim ve ücret vergilerini tercih etmeye başlamışlar, vergi yükünü de akışkan sermayeden daha az akışkan olan emeğe kaydırmışlardır. Emeği daha fazla vergilendirmenin ekonomik ve politik olanağı kalmayınca da sosyal güvenlik hizmetlerini kırmak zorunda kalmışlardır. Küreselleşme ve vergi rekabeti nedeniyle, gelirdeki eşitsizliklerin ve dalgalanmaların artması, iç güvenliğinin kalmaması sonucu sosyal güvenliğe daha çok ihtiyaç duyulan bir ortamda, vatandaşlarına sosyal güvenlik hizmeti sunmaya devam etmek isteyen ülkelerin mali krize girmeleri kaçınılmaz olmuştur (United Nations Non-Governmental Liaison Service, 2000, s.2).

¹ çok uluşu şirketler bu konuda küçük ve orta ölçekli firmalara göre belirgin bir avantaja sahiptirler.

Tablo I:

Küreselleşmenin Çeşitli Vergi Matrahlarının Akışkanlığı Üzerindeki Etkisi			
Çeşitli Vergi Matrahları	1970 Yılındaki Akışkanlık	2000 Yılındaki Akışkanlık	2030 Yılındaki Akışkanlık
Ücret ve Maaş Gelirleri	Düşük	Düşük	Orta
Mal Tüketimi	Düşük	Düşük	Orta
Hizmet Tüketimi	Düşük	Düşük	Orta
Yatırım Gelirleri	Düşük	Orta	Yüksek

Kaynak: Ramkishen, 2001, s.10.

Tablo 1'den de anlaşılacağı gibi 1970'li yıllarda uluslararası ekonomik ilişkilerin yoğun olmadığı dönemlerde akışkanlık bakımından sermaye ve emek faktörleri arasında fark yokken, 90'lı yıllara gelindiğinde küreselleşmenin yarattığı etkiyle yatırım gelirlerinin akışkanlığı artmıştır. Akışkanlığı artan yatırım gelirlerinin vergilendirilmesi güçleştirdiğinden, bu vergi kaynağından mahrum kalan ülkeler akışkanlığı görece düşük olan faktörlerin vergilendirilmesine yönelmişler ve bu kesim üzerindeki vergi yükü vergi adaletine aykırı bir şekilde artmıştır. Tabloda ileriye dönük olarak yapılan 30 yıllık tahminde de bu durumun değişmeyeceği, hatta daha da şiddetleneyeceği anlaşılmaktadır.

Sermaye gelirleri üzerindeki vergi oranlarını düşürmemekte direnen bir ülke bu kez de dolaylı olarak emek faktörünün zarar görmesine neden olmaktadır. Şöyleki, sermaye gelirlerine düşük vergi uygulayan ülke, firmaları kendisine çekeceği için, yüksek vergili ülkede emek talebi azalacak ve ücretler düşecektir. Çalışanlar, uluslararası rekabet nedeniyle ortaya çıkan kurumlar vergisindeki düşüşü telafi etmek için daha ağır vergi ödemekten kurtulurlarken, bu kez de ücret düşüşü nedeniyle zarar göreceklerdir (Roin, 2001, s.5).

Bir rapora göre vergi cennetlerinin gelişmekte olan ülkelere (G.O.Ü.) yarattıkları gelir kaybının yıllık yaklaşık 50 milyar dolar olduğu iddia edilmektedir ki bu tutar kabaca G.O.Ü.'lere yapılan yıllık yardım tutarına denktir. Aynı raporda G.O.Ü.'in vergi kaçığını azaltmaları ve vergi cenneti ülkelerle mücadele edebilmeleri için çeşitli politika önerileri sunulmaktadır. Bu önerileri şu şekilde sıralamak mümkündür (United Nations Non-Governmental Liaison Service, 2000, ss. 3-4):

- Uluslararası yatırımcıların vergiden kaçınma olanaklarını en aza indirmek için vergi matrahını tanımlamada uluslararası ortak bir standart belirlenmelidir.
- Devletlere çok uluslu şirketleri global, yeknesak bir matrah üzerinden vergileme olanağı sağlayacak çok taraflı anlaşmalar yapılmalıdır. Ayrıca vergi gelirlerini ülkeler arasında dağıtacak uygun mekanizmalar da bu anlaşmalarda yer almalıdır.
- Birincil amacı, ulusal vergi sistemlerinin global olarak negatif dışsallıklar yaratmayacak şekilde düzenlenmesini sağlamak olan, global bir vergi otoritesi oluşturulmalıdır.

- Az gelişmiş ve G.O.Ü.'in hazinelerinden kanunsuz bir şekilde çekilen fonların yeniden bu ülkelere dönmesini kolaylaştıracak uluslararası anlaşmalar yapılmalıdır.
- Vergi idareleri arasında bilgi paylaşımını kolaylaştıracak çok taraflı anlaşmalar yapılmalıdır.

O.E.C.D.'nin hazırladığı bir rapora göre ise, vergi cennetleri ve tercihli vergi rejimleri zararlı vergi uygulamaları olarak nitelendirilmiştir. Rapora göre vergi cennetleri, hiç vergileme yapılmayan ya da sadece nominal vergilemenin geçerli olduğu, yatırımcılara gelecekteki uzun bir dönem için vergi koyulmayacağına ilişkin garantilerin verildiği, idari ve düzenleyici kısıtlamaların çok yaygın olmadığı, diğer vergi otoriteleriyle bilgi paylaşımına sıcak bakılmayan, vergi istihbaratından diğer ülkeleri yararlandırmayan, kısaca vergi mahremiyetine önem veren ülkelerdir. İdari, yargısal ve yasal mevzuatlarında belirsizlikler bulunan vergi cennetlerinde faaliyet gösteren yabancı şirketler asli faaliyetlerini başka ülkelerde gerçekleştirmektedirler. Gerçek anlamda bir ekonomik faaliyet olmasa da bu şirketlere vergi avantajı sağlanmaktadır. Tercihli vergi rejimleri ise sıfır ya da düşük efektif vergi oranlarının uygulandığı, şeffaflıktan uzak ve diğer ülkelerin vergi otoriteleriyle bilgi alışverişine sıcak bakılmayan uygulamalardır. Tercihli vergi rejimlerinde, vergi mevzuatının bazı maddeleri müzakereye açık bir şekilde, mükellef bazında ayrıcalıklı olarak uygulanabilmektedir. Bu ülkeler, serbest vergi bölgelerinden kendi vatandaşlarının yararlanmasını veya bu rejimden yararlanan firmaların ulusal ölçekte faaliyet göstermelerini açık veya örtülü bir şekilde yasaklayabilmektedirler (Weiner, Ault, 1998, ss.3-4; Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, 2001, ss.34-35).

Küreselleşme sermaye ve nitelikli emek gibi akışkan faktörlerin arz elastikiyetini artırırken, toprak ve niteliksiz emek gibi hareketsiz faktörlerin ise talep elastikiyetini artırmıştır. Ramsey'in ters elastikiyet kuralına göre², marjinal vergi oranlarının faktör arz elastikiyetleriyle ters orantılı olması etkinlik açısından gereklidir. Bu nedenle, akışkan dolayısıyla arz elastikiyeti yüksek olan faktörlere tercihli vergi rejimi uygulanması etkinlik bakımından haklı görülebilmektedir (Asher, 2001, s.3). Çünkü vergilemenin etkinliği, tarafsız olmasına bağlıdır. Elastikiyetin yükselmesi, vergilemenin alınacak kararları saptırma etkisini artırmaktadır. Bu nedenle etkinlik açısından elastikiyeti yüksek olan üretim faktörlerinin, düşük oranda vergilendirilmeleri gerekmektedir.

² Ramsey kuralına göre, malların optimal bir şekilde vergilendirilebilmeleri için vergi oranlarının, malların talep esneklikleriyle ters orantılı olması gerekmektedir. Şöyle ki, iki mallı bir ekonomide (X ve Y malları ikame ya da tamamlayıcı mallar değildir), aşırı yükü en aza indirmek için, ad valorem vergi dolayısıyla malların talep edilen miktarlarındaki azalma eşit olmalıdır. Yani,

$$t_x = X \text{ malının vergi oranı}$$

$$t_y = Y \text{ malının vergi oranı}$$

$$e_x = X \text{ malının talep elastikiyeti}$$

$$e_y = Y \text{ malının talep elastikiyeti}$$

$$t_x \cdot e_x = t_y \cdot e_y$$

$$\frac{t_x}{t_y} = \frac{e_y}{e_x}$$

Tablo 2:

	1965-1975	1975-1985	1985-1994	1965-1975	1975-1985	1985-1994	1965-1975	1975-1985	1985-1994
Avusturya	0.17	0.20	0.21	0.33	0.38	0.41	0.17	0.19	0.18
Avustralya	0.34	0.42	0.45	0.13	0.18	0.19	0.08	0.10	0.09
Belçika	0.26	0.35	0.33	0.31	0.37	0.40	0.15	0.15	0.14
Kanada	0.41	0.38	0.44	0.17	0.22	0.28	0.11	0.11	0.11
Danimarka	-	0.42	0.42	-	0.35	0.41	0.21	0.24	0.26
Finlandiya	0.22	0.32	0.41	0.23	0.31	0.38	0.17	0.20	0.22
Fransa	0.17	0.25	0.25	0.29	0.37	0.43	0.19	0.18	0.17
Almanya	0.21	0.29	0.26	0.29	0.35	0.37	0.14	0.13	0.15
İtalya	-	0.22	0.28	-	0.28	0.32	0.11	0.10	0.13
Japonya	0.23	0.35	0.44	0.12	0.17	0.21	0.05	0.05	0.05
Hollanda	-	0.30	0.31	-	0.43	0.46	0.14	0.15	0.16
Norveç	0.25	0.38	0.37	0.33	0.34	0.35	0.21	0.25	0.24
İsveç	-	0.45	0.58	-	0.46	0.48	0.16	0.17	0.20
İsviçre	0.17	0.24	0.25	0.19	0.26	0.26	0.065	0.07	0.08
İngiltere	0.50	0.60	0.52	0.24	0.25	0.21	0.12	0.13	0.14
Amerika	0.42	0.42	0.40	0.17	0.21	0.23	0.06	0.05	0.05
ORTALAMA	0.28	0.35	0.37	0.23	0.31	0.34	0.13	0.14	0.15

Kaynak: Genschel, 2001, s.4.

Tablo 2'de görüldüğü gibi, 60'lı yıllardan 90'lı yılların ortalarına kadar emek üzerindeki vergi yükü sermaye ve tüketim üzerindeki vergi yüküne göre daha hızlı artmış, yani vergi yükünün bir kısmı emek üzerine kaymıştır. Ancak vergi rekabeti sermayenin vergi yükünü azaltmamış, aynı dönemde %9'luk bir artış göstermiştir. 70'li yıllardaki yüksek enflasyon oranları ve marjinal vergi oranlarındaki aşırılık, beyana göre vergilendirilen finansal gelir sahiplerinin vergi dışında kalma çabalarını arttırmıştır. Özel tasarrufları kaçırarak istemeyen hükümetler de bu duruma göz yummuşlardır. Ancak 80'lerden sonra enflasyon oranlarındaki ve gelir vergisi oranlarındaki düşüş sonrası vergi kaçığı için haklı bir neden kalmamış ve finansal gelirlerin vergilendirilmesi bütçe açıklarını hafifletmenin bir aracı haline gelmiştir. (Genschel, 2001, ss.5-10).

Fakat yine de sermayenin hareketli yapısı hükümetlerce alınan önlemleri etkisiz hale getirerek, kayıt dışı ekonominin yaygınlaşması, gelir bölüşümünün bozulması ve işsizlik pahasına, vergi yükünün esas olarak emek üzerine kaymasına yol açmıştır.

Tablo 2'deki 16 ülke arasında söz konusu dönem içinde sermaye üzerindeki vergi oranı en yüksek olan ülkeler, Avustralya, Kanada, Japonya, Danimarka, İsveç, İngiltere ve Amerika'dır. Bunlar arasında en dikkat çekici olanı ise İngiltere'deki vergi oranıdır (ortalama %54).

Zararlı vergi rekabeti A.B.'nin de üzerinde öncümle durduğu bir konudur. Avrupa'da yabancı direk yatırımları kendisine çekebilmek için 1982 yılında ilk özel vergi rejimi uygulayan ülke Belçikadır. Çok uluslu finansal şirketler için Avrupa'daki en avantajlı ülke ise Lüksemburg'tur. Bu ülkede holdingleri teşvik etmek amacıyla, iştirak karları ve temettülerin yurt dışına transferi vergi dışı tutulmuştur. Hollanda ise kendi topraklarında kurulmuş olan çok uluslu finans şirketleri için 1997 yılında özel vergi rejimi kabul etmiştir. Portekiz, merkezi bir özel vergi rejimi yerine özel bölgelerde yerel idarelerin kontrolünde otonom vergi sistemleri uygulamaktadır. Örneğin Madeira takımadalarına sınırlı idari ve politik otonomi verilmiş ancak uygulanan vergi mevzuatının merkezi parlamentonun onayından geçmesi şartı aranmıştır. Yerli şirketler bu adalarda faaliyet gösterebilir de vergi avantajlarından yararlanamamaktadırlar. Özel vergi rejimi uygulamasına 1987 yılında başlayan İrlanda'da ise özellikle bankacılık, sigortacılık, leasing ve factoring gibi akışkan faaliyetleri yürüten yabancı kuruluşlara, ülkedeki kurumlar vergisi oranı %32 iken %10'luk bir oran uygulanmaktadır. Bu uygulamanın 31 Aralık 2005'e kadar sürdürüleceği garantisi verilmiştir. Ayrıca faaliyetlerini sürdürülebilmek için bina inşa etmeleri halinde ilk yıl %100 indirim hakkına, bina kiraladıklarında ise kira giderlerinin %200'ünü matrahından indirme hakkına sahiptirler. Bunun yanı sıra bu şirketler damga vergisinden ve 10 yıl için Emlak Vergisinden muaftırlar (Pinto, ss.9-20). Yukarıdaki bilgiler ışığında, Lüksemburg, İrlanda ve Portekiz'i tercihli vergi rejimi uygulayan ülkeler arasında göstermek mümkündür.

Vergi uygulamalarının birlik içindeki sermaye hareketleri üzerindeki etkisini azaltabilmek için sermaye üzerinden alınan vergilerin ahenkleştirilmesi gerekmektedir. Vergi rekabeti açısından diğer ülkelere göre üstünlüğü olan ülkeler, üstün oldukları alanlarda ahenkleştirmeye karşı çıkmaktadırlar. Örneğin uyguladığı düşük kurumlar vergisi oranlarıyla Avrupa Birliği içinde rekabet üstünlüğü sağlayan İrlanda kurumlar vergisi oranlarının uyumlaştırılmasına karşı çıkmaktadır.

İktisat yazınında hakim olan görüş, Avrupa Birliği içinde, birlik üyesi ülkelerden herhangi birisinin dolaylı vergi oranlarını düşürmesinin, yüksek oranlı ülkelerdeki matrahı kendisine çekeceği ve birlik içindeki karşılıklı vergi indirimlerinin yaratacağı bu kısır döngünün vergi ahenkleştirilmesi yoluyla giderileceğidir.

Andrew Lilico geliştirdiği iki ekonomili modelde sandığının aksine herhangi bir ülkedeki vergi indiriminin diğer ülkenin G.S.Y.I.H.'ni etkilediği sonucuna varmıştır. Modele göre, vergi oranını düşüren ülke ilk aşamada diğer ülkenin talebini kendisine çekeceği için yüksek oranlı ülkedeki satışlar düşecektir. Satışlardaki düşüşe paralel olarak çalışanların (tüketicilerin) gelir düzeyleri de düşeceğinden (ülkelerarası ticaretin

serbest, fakat faktör akışının yasak olduğu varsayımı altında) uluslararası piyasada talep oluşturma özelliklerini yitireceklerdir. Böylece vergi oranını düşüren ülke, sadece kendi tüketicilerine mahkum olacağı için, vergi geliri eskisine göre düşecektir. Bu nedenle, Lilico'ya göre, hiçbir ülke diğer ülkenin matrahını kendisine çekebilme için oran indirimine gitmeyecek ve böylece zararlı vergi rekabeti söz konusu olmayacaktır (Lilico, ss.1-5).

Gerçek hayatla örtüşmeyen varsayımlara dayanan bu model, konuya değişik bir perspektiften bakılabilmesi açısından yararlı olmakla birlikte, uluslararası platformda zararlı vergi rekabeti gerçeğini göz ardı etmek mümkün gözükmemektedir.

II) EKONOMİK SORUNLAR

Küreselleşmeyle birlikte önem kazanan temel ekonomik sorunlar iki başlık altında toplanabilir: Bunlar, karapara aklanmasının kolaylaşması ve ani sıcak para giriş çıkışlarının yarattığı krizlerdir.

1) KÜRESELLEŞMENİN KARAPARA AKLANMASI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Karapara, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı, rüşvet, kadın ticareti, tarihi eser kaçakçılığı gibi, suç sayılan, kanunlarla yasaklanmış ve genellikle ceza kanunlarıyla yaptırım altına alınmış faaliyetlerden sağlanan kazançlardır. Her türlü ekonomik faaliyetin kayıtlara geçirilmeden yapılabilmesi, mali kontrollerin bulunmadığı vergi cenneti ülkeler, karaparanın serbestçe dolaşabilmesi ve yasal bir ekonomik faaliyete yönelerek aklanabilmesi için uygun merkezlerdir.

Gelişmiş ülkelerde para hareketleri banka sistemi içinde gerçekleştiğinden, bu ülkeler karapara sahipleri tarafından tercih edilmemektedirler. Oysa vergi cenneti ülkelerde nakit karapara ile her türlü mal ve hizmet alım satımı yapılabilmekte, karapara banka sistemine kolaylıkla girebilmekte, değişik alanlarda resmi kayıtlara sokulmakta ve belgelendirilmekte, dolayısıyla karaparanın ekonomik sistem içinde dolaşımı ve aklanması son derece kolay olmaktadır (Gümüşkaya, 1998, s.67).

Karaparanın kaynağını oluşturan yasadışı faaliyetleri uluslararası alanda gizlemek ulusal sınırlar içinde gizlemeye göre daha kolay olduğundan, küreselleşme, suç sayılan faaliyetler sonucu elde edilen kazançların, vergi cenneti sayılan ülkelere kolaylıkla transfer edilerek, bu ülkelerde bulunan finansal kuruluşlar ve paravan şirketler aracılığıyla aklanmasını sağlamaktadır. Bu ülkelerde mevzuatın sağladığı kolaylıktan yararlanarak banka kuran karapara sahipleri, genellikle kurdukları bankalara aktardıkları kanundışı fonları kredi olarak almakta ve böylece ellerindeki karapara kanuni platforma geçirmeleri sağlanmaktadır (Başak, 1998, ss.25-26). Yani, vergi cenneti ülkelerdeki, banka işlemleri ve ticari işlemlerin gizli tutulması, bu ülkeleri kara para aklama merkezleri haline getirmektedir.

Ülkemizde de konunun üzerinde hassasiyetle durulmaktadır. 4208 sayılı Kararın Aklanmasının Önlenmesine Dair Kanunun yanısıra V.U.K.'muzun 9. Maddesinde yer alan " Vergiyi doğuran olayın kanunlarla yasak edilmiş bulunması mükellefiyeti ve vergi sorumluluğunu kaldırmaz" hükmünden de anlaşılacağı gibi, kanunlarla yasaklanmış faaliyetler sonucu elde edilen kazançlar da G.V.K.'nun 2. maddesindeki yedi gelir unsurundan herhangi birinin kapsamına girdiği sürece gelir vergisine tabi olacaklardır.

2) KISA VADELİ SERMAYE HAREKETLERİNİN YOL AÇTIĞI KRİZLER

İkinci Dünya savaşını takiben 1944'de yaratılan ve ülkelerin kısa süreli dış açıklarını altın ve döviz rezervlerini kullanarak ya da I.M.F.'den sağlayacakları kredilerle kapatmalarını öngören ve devalüasyonu son çare olarak öneren Bretton Woods sisteminin 1973 yılında yıkılmasına ek olarak finansal liberalizasyon ve bilişim teknolojisindeki hızlı gelişmeler, uluslararası sermaye hareketlerinde önemli artışlar yaratmıştır. Bunun sonucu olarak, ülkelerin çeşitli vergi kolaylıkları, alt yapı ve teknolojik olanaklar sağlamak suretiyle yabancı sermayeyi kendilerine çekebilmek için büyük bir rekabete girdiklerini görmekteyiz. Ülkelerarası sermaye transferleri dış kredi ya da karşılıksız hibe şeklinde olabileceği gibi özel ya da resmi kuruluşların yabancı sermaye piyasalarından borçlanmaları şeklinde de olabilmektedir. Sermaye transferleri, yabancı ülkelerdeki menkul değerlerin satın alınması biçiminde mali bir nitelik taşıyabileceği gibi yurt dışında bina, fabrika, arazi gibi gayrimenkullerin satın alınması biçiminde fiziki bir nitelik de taşıyabilmektedir. Devletler, mali nitelikteki portföy yatırımlarından çok üretime yönelik doğrudan yatırımları ülkelere çekmeye çalışmaktadırlar. Çünkü portföy yatırımlarında yabancı yatırımcı sadece sermayesini getirirken doğrudan yatırımlarda sermayesinin yanısıra tecrübe ve bilgi birikimi ile üretim teknolojisini de beraberinde getirmektedir.

Dalgalı kurları ve finansal piyasaların liberalizasyonunu savunan ekonomistler, dalgalı kurların birer şok emici olarak ekonomileri uluslararası para şoklarından soyutlayarak ülkelerin bağımsız para ve maliye politikaları uygulamalarına olanak tanıyacağını ileri sürmüşlerdir. Liberal piyasalar, nominal döviz kurlarının hızla uyarlanmasını sağlayarak sıcak para akışlarını engelleyecek ve böylece reel kurların ve faiz haddinin dalgalanması en aza indirilecektir. Uzun vadeli sermaye akışlarındaki artış, reel faiz hadlerinin dünya ölçeğinde yaklaşmasını sağlayarak global kaynak dağılımını iyileştirecektir (Felix, 1995, s.2).

Neoklasik iktisata göre yüksek tasarruf oranlarına sahip olmaları dolayısıyla önemli ölçüde sermaye birikimi sağlamış ve bu nedenle sermayenin getirisi düşük olan gelişmiş ülkelere, büyüyebilmek için yurt içi tasarruf düzeyi yetersiz olan ve girdi ithalatı için dövize ihtiyaç duyan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere doğru yapılacak sermaye transferleri gelişmişlik farklılıklarını azaltacaktır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere sermayenin getirisi yüksek olduğundan, gelişmiş ülkelere gelen fon-

lar daha yüksek bir getiri elde etme olanağına kavuşurken, sermaye girişi olan ülkeler de büyümeleri için gerekli olan dövizde kavuşacaklardır. Ancak ülkelerarası sermaye akımları daha çok spekülâtif amaçlı yapıldığından global finansal krizlere yol açtıkları görüşü yaygınlık kazanmaya başlamıştır (Güven, 2001, ss.85-86)

Son yirmi yıldır, sermaye hareketlerinin özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere doğru olması tesadüfi değildir. Bu ülkelere yönelik sermaye hareketlerinin önemli bir kısmı üretken yatırımlardan çok, istihdam yaratmayan, reel ekonomiye hemen hemen hiç katkısı olmayan kısa vadeli spekülâtif yatırımlara yönelmektedir. Faiz kur farkından kaynaklanan kazanç peşinde olan bu spekülâtif fonlar beklentilerin kötüleştiği en küçük bir ekonomik ve siyasal istikrarsızlık durumunda hızla ülkeyi terk etmekte ve ciddi finansal krizlere yol açmaktadırlar. Ülkemizde de 1980 sonrası izlenen liberal dış ticaret politikaları sonucu, ulusal ekonomi spekülâtif amaçlı sıcak para hareketlerine sahne olmuş ve ekonomik istikrar bozulmuştur. Sıcak para politikasının sürdürülebilmesi için kurların baskı altına alınması dış dengeyi bozarken, bütçe açıklarının iç borçlarla kapatılmaya çalışılması da faizleri yükseltmiştir. Yüksek faizler, reel üretimi olumsuz etkilerken ülkeye sıcak para girişi sağlamış, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri kaçınılmaz hale gelmiştir.

Türkiye'nin kriz öncesi on aylık döneminde (Ocak 2000-Ekim 2000) 15.179 milyar dolarlık yabancı sermaye girişi olduğu buna karşılık 5.257 milyar dolarlık yerli sermaye çıkışı olduğu ortaya çıkmaktadır. Yani sermaye hareketlerinin bilançosu 9.922 milyar dolardır. Kriz sonrası sekiz aylık dönemde ise Türkiye'yi terk eden yerli ve yabancı sermaye toplamı 13.475 milyar dolardır. Bunun 10.442 milyar doları yabancı sermaye 3.033 milyar doları da yerli sermayedir. Yani kriz öncesinde gerçekleşen net sermaye akımlarından (9.9 milyar dolar) daha büyük bir sermaye kaçışı (13.5 milyar dolar) gerçekleşmiştir (Boratav, 2001,ss.210-214)

İşte ülkeleri krize sürükleyen bu kısa vadeli spekülâtif sermaye hareketlerinin finansal küreselleşmeyle birlikte artması, 1970'lerin başında James Tobin tarafından önerilen fakat o dönemde dünya genelindeki döviz piyasası işlem hacmi ve sermaye hareketleri günümüze oranla önemsiz düzeylerde oldukları için pek ilgi görmeyen Tobin vergisini yeniden gündeme getirmiştir.

A) TOBİN VERGİSİ

1970'lerin başında, para piyasalarında gelişen spekülâtif hareketlerin ulusal para politikalarının bağımsızlığını tehlikeye düşüreceği konusunda uyarılarda bulunan Tobin, 1972 yılında spot para piyasalarında, bir para biriminden diğerine geçiş sırasında %0.1 ile %0.5 arasında değişen bir oranda dünya çapında uygulanacak tekdüze, advalorem bir döviz işlemleri vergisi alınmasını önermiştir. Tobin'e göre böyle bir vergi kısa vadeli sermaye hareketlerini yavaşlatırken, mal ticaretini ve uzun vadeli verimli yatırımları engelleyecek kadar yüksek olmayacaktır (Boukhari v.d.,1999, ss 6-7). Böyle bir vergi spekülasyon maliyetlerini yükseltip, kısa vadeli sermaye hareketlerinden kar etme ola-

nağını azaltmak suretiyle krizleri tedavi etmek yerine krizleri önleyici bir önlem olması bakımından önem taşımaktadır.

Verginin oranı, vergiden kaçınma eğilimini en aza indirecek şekilde belirlenmelidir. Bu verginin etkin bir şekilde uygulanabilmesi için tüm ülkelerin aralarında anlaşarak küresel bir ahenkleştirmeye gitmeleri gerekmektedir. Aksi halde, döviz işlemleri, vergi uygulamayan veya düşük oranda uygulayan ülkelere kayacak ve coğrafi anlamda vergiden kaçınma söz konusu olacaktır. Ayrıca varlık ikamesi yoluyla vergiden kaçınmayı önleyebilmek için de bu vergi Tobin'in önerdiği gibi sadece döviz piyasalarındaki spot işlemlere değil vadeli teslim döviz işlemlerine, döviz swaplarına, dövizle ilgili gelecek işlemlerine ve döviz opsiyonlarına da uygulanmalıdır. Böylece finansal işlemlerin, vergi nedeniyle spot piyasalardan geleceğe yönelik işlemler piyasasına kayması engellenmiş olacaktır (Asher, 2001, s.14).

Tobin, emek gücü ve malların akışkan fonlara göre uluslararası fiyat sinyallerine karşı çok daha yavaş tepki gösterdikleri için finansal piyasaların reaksiyon zamanını yavaşlatmanın reel ekonominin istikrarı için vazgeçilmez olduğunu ileri sürmüştür. Buna karşılık Tobin'in bu fikrine karşı olan iktisatçılara göre finansal piyasalar kendi haline bırakıldıklarında, finansal varlıkların değerlerindeki sürekli değişimler, uzun vadeli kaynak dağılımı için olası en iyi fiyat sinyallerini yaratacaktır. Böylece Tobin'in iddiasının aksine, finansal piyasalar ne kadar çabuk tepki verirlerse reel ekonomi için o kadar iyi olacaktır (Felix, 1995, s. 3).

Tobin, bu vergiden sağlanacak hasılatın merkezi bir fonda toplanmasını ve daha sonra üçüncü dünya ülkelerine uzun vadeli borç vermek için kullanılmasını önermiştir. Ancak o dönemdeki global döviz işlemlerinin tutarı günümüzdekine oranla oldukça düşük olduğundan, bu öneri pek ciddiye alınmamıştır. Günümüzde dünya ölçeğinde, dövizle yapılan işlem hacminin günlük 1.5 trilyon dolara yaklaştığı göz önüne alındığında, bu vergiden sağlanacak hasılatın büyüklüğü de ortaya çıkacaktır. Hasılatın %10 ile %20'sini üçüncü dünya ülkelerine uzun vadeli borç olarak verilmesi, bu ülkeler açısından sıcak parayı ikame eden sağlıklı bir yol olacaktır (Felix, 1995, s3).

Tobin vergisinin kısa vadeli spekülatif sermaye hareketlerini sınırlandırdığı buna karşılık uzun vadeli yatırımlar üzerinde daha hafif bir etkiye sahip olacağı ileri sürülmektedir. Çünkü bu vergi için %0.5'lik çok düşük bir oran bile belirli bir zaman dilimi içindeki spekülatif alım satımların sıklığıyla doğru orantılı olarak, daha yüksek bir orana dönüşebilmektedir. Ancak, bu verginin sermaye hareketlerini önleyici bir etki yapabilmesi, spekülatörlerin varlık fiyatlarında beklediği değişimin, Tobin vergisinden düşük olmasına bağlıdır. Sermayenin beklenen getirisinden daha düşük bir verginin, başıboş dolaşan sıcak parayı durdurması pek mümkün olmayacaktır (Angelis, Winter 99/2000, s.3).

Spekülatif amaçlı kısa vadeli sermaye hareketlerinin bu olumsuz sonuçlarına rağmen, üretime dönük uzun vadeli sermaye hareketleri, özellikle az gelişmiş ve G.O.Ü.'ler için hayati bir önem taşımaktadır. İç tasarrufları yetersiz gelişmekte olan bir ülke olarak yabancı sermayeye şiddetle ihtiyaç duyan Türkiye'deki dar mükellef kurum-

lara yönelik vergi mevzuatında yer alan hükümlerin incelenmesi ve eksikliklerin ortaya konması kanımızca yararlı olacaktır.

B) YABANCI SERMAYE VE TÜRK VERGİ SİSTEMİ

Ülkemizde 80'li yılların başına kadar uygulanan ithal ikameci sermaye birikimi modeli döneminde yabancı sermayeye karşı olumsuz bir tavır ortaya konmuş ve yabancı sermayenin giriş çıkışlarıyla ilgili kontrol ve sınırlamaların geçerli olduğu bir ortam yaratılmıştı. 70'li yılların sonlarında, yüksek oranlı enflasyon, büyüme hızındaki düşüşler ve döviz darboğazı ile birlikte, ithal ikameci politikaların sınırlarına ulaşılmış ve sermaye birikim sürecinin yeniden yapılandırılması gereği gündeme gelmiştir. Uluslararası platformda da büyük destek gören 24 Ocak 1980 kararlarıyla birlikte yerli girdilere dayalı ihracata dönük sanayilere önem verilmiş, müdahaleci mekanizmalar kaldırılarak piyasa mekanizması hakim kılınmış ve sermaye hareketleri serbestleştirilmiştir. Kambiyoyu rejiminin serbestleştirilmesi ve vergi kanunlarındaki düzenlemelerle birlikte vergi mevzuatımızdaki dar mükellef kurumların aleyhine olan durum tersine dönmüştür. 12 Eylül sonrası askeri rejiminin sağladığı kurumsal alt yapı ve desteğinde etkisiyle ekonomide yaratılan radikal dönüşümdeki kararlılık Türkiye'ye yabancı sermaye girişinde bir artış yaratmıştır.

Yabancı sermayenin, özellikle de üretime dönük sermayenin bir ülkeye gelmesi için vergi ortamı ve alt yapı uygunluğunun yanısıra hukuki ve siyasal istikrarın da bulunması gerekmektedir. G.O.Ü.'nin gelişmiş bir ülkeyle yapacağı vergi anlaşması, vergilendirmenin ana çerçevesini belirleyip, belirsizlik ve riski ortadan kaldıracağı için çifte vergilemeyi önlemenin dışında, gelişmiş ülke kaynaklı sermayenin ülkeye giriş kararlarını olumlu yönde etkilemekte ve böylece yabancı sermaye girişini teşvik etmektedir (Yücel, Turan, 1999, s.10).

Yabancı sermaye bir ülkenin güvenilirlik göstergesi olarak o ülkenin yerli sermayesini dikkate almaktadır. Ancak vergi mevzuatımızda, bırakın yabancı sermayeyi çekmeyi, yerli sermayeyi dahi yurt dışına kaçırarak ya da yurt dışındaki vatandaşlarımızın birikimlerinin Türkiye'ye akışını engelleyecek hükümler bulunmaktadır. Örneğin V.U.K.'muzun 30.maddesinin 7.bendinde yapılan vergi incelemeleri sırasında, mükellefler, her türlü harcama ve tasarruflarını vergisi ödenmiş veya vergiye tabi olmayan kazançlardan sağladıklarını kanıtlayamazlarsa, bu kanıtlanamayan kısım, harcama ve tasarrufun mevcudiyetinin belirlendiği dönemden bir önceki dönemde elde edilmiş ve vergisi ödenmemiş kazanç olarak ilgili dönem matrahının takdirinde dikkate alınacağı hükmü yer almaktadır. Bu hükümden de anlaşılacağı gibi dövizini Türkiye'ye getiren bir vatandaşımıza bu paranın kaynağı ve vergisinin ödenip ödenmediği sorulabilmektedir. Bu döviz üzerinden elde ettiği yurt dışındaki geçmiş yıl faizleri için, Türkiye'de beyanda bulunmamışsa cezalı vergi ödemek zorunda kalabilmektedir.

Yabancı sermayeyi teşvik edebilmek amacıyla vergi mevzuatında yer alan muafiyet ve istisnaların, vergi hasılatı üzerinde kısa ve uzun vadede farklı etkileri olacaktır. Vergi kolaylığı sağlayarak yabancı sermayeyi kendisine çekmeye çalışan bir ülke kısa

dönemde belirli bir vergi kaybına uğramaktadır. Ancak orta ve uzun vadede yapılan yatırımların yaratacağı üretim ve istihdam artışı milli geliri arttırmakta ve buna paralel olarak vergi gelirlerinde de artış sağlayabilmektedir (Tekin v.d., 1999, s.280).

Vergi mevzuatımızda dar mükellef kurumlara çeşitli muafiyet ve istisnalar tanınmıştır. Bu vergi kolaylıklarının bazılarında dar mükelleflerle birlikte tam mükellefler de yararlanabilmektedir. Dar mükellef kurumların fiilen yararlanabildikleri başlıca vergi kolaylıkları aşağıda belirtilmektedir:

K.V.K.'nun 12.maddesinin ilk bendinde dar mükellef kurumların ihraç edilmek üzere Türkiye'de satın aldıkları veya imal ettikleri malları Türkiye'de satmaksızın yabancı ülkelere göndermelerinden doğan kazançların Türkiye'de elde edilmiş sayılmayacağı dolayısı ile kurumlar vergisinden muaf tutulacağı ifade edilmektedir. Bu muafiyetten yararlanabilmek için alıcı veya satıcıdan birinin veya her ikisinin de Türkiye dışında bulunması ya da satış sözleşmesinin Türkiye dışında yapılması gerekmektedir.

Serbest bölgelerdeki faaliyetleri sonucu kazanç sağlayan tam ve dar mükellef kurumlar, ülkemizin mali sınırları dışında gelir elde ettiklerinden kurumlar vergisinden muaf tutulmuşlardır.

K.V.K.'nun 8. maddesi çifte vergilendirmeyi önlemek için dar mükellef kurumların, tam mükellef başka bir kurumun sermayelerine iştirak etmeleri dolayısıyla sağlayacakları kazançları kurumlar vergisinden istisna etmiştir. Çünkü iştirak edilen kurumun iştirak eden kuruma verdiği kazanç, iştirak edilen kurumda kurumlar vergisine ve G.V.K.'nun 94. maddesine göre stopaja tabi tutulmuş bir kazançtır. Bunun birde iştirak eden kurumda vergilendirilmesi çifte vergilendirme olacaktır. Görüldüğü gibi, iştirak kazançları istisnası, sadece tam mükellef kurumlardan alınan kar paylarına uygulanmaktadır. Dar mükellef bir kurumdan kar payı alan kurumlar ise bu istisnadan yararlanamamaktadırlar.

Sermaye piyasasının teşvik edilmesi amacıyla, K.V.K.'nun 8. maddesinin 4.bendiyle, dar mükellefiyete tabi yurt dışındaki yatırım fonlarının(döviz yatırım fonları hariç) ve yatırım ortaklıklarının Türkiye'deki bir işyeri veya daimi temsilci aracılığıyla portföy işletmeciliğinden yani menkul kıymetlerin alım satımından doğan kazançları vergiden istisna edilmiştir.

K.V.K.'nun 8.maddesinin 5.bendiyle de rüçhan hakkı kuponu satış kazancı istisnası ve emisyon primi istisnası getirilmiştir. Rüçhan hakkı, kurum ortaklarının sermaye arttırımı halinde nominal değer üzerinden öncelikli hisse senedi alma haklarını ifade etmektedir. Yani, kurum ortakları, sermaye arttırımı sırasında çıkarılan hisse senetlerinin kurumdaki hisselerine denk düşen kısmını öncelikli olarak satın alma hakkına sahip bulunmaktadırlar. Kurumların iştirakleriyle ilgili rüçhan haklarını bedel karşılığında başkalarına satmaları halinde devir bedeli kurumlar vergisi matrahına dahil edilmemektedir. Emisyon primi ise, anonim şirketlerin kuruluş ya da sermaye arttırımı sırasında, rüçhan haklarını kullanmayan ortakların hisselerine düşen payların veya yeni çıkan hisse senetlerinin nominal değerleri üzerinde bir bedelle satılması sonucu doğmaktadır. İhrac edilen hisse senetlerinin, üzerilerindeki yazılı değerle satış değerleri arasındaki

fark, ortaklara dağıtılmaması ve yedek akçelere eklenmesi şartıyla kurumlar vergisi dışında tutulmaktadır.

2003 yılı ve sonrası yılların gelirlerinin vergilendirilmesinde uygulanacak olan G.V.K.'muzun 82. maddesi ile 1999-2002 yılları gelirlerinin vergilendirilmesinde uygulanacak olan ve 4444 sayılı Kanununun 3. maddesiyle eklenen Geçici 56. Madde hükümlerine göre dar mükellef kişi ve kurumların, yabancı sermaye mevzuatına göre ilgili mercilerden izin almak suretiyle, Türkiye'ye getirdikleri sermaye karşılığında iktisap ettikleri menkul kıymetler ile iştirak hisselerini elden çıkarmalarından doğan, menkul kıymet değer artış kazançlarının hesabında, kur farkından doğan kazançlar dikkate alınmamaktadır. Türkiye'de işyeri veya daimi temsilci bulundurmayan dar mükellef kişi ve kurumların istisnadan yararlanabilmeleri için Türkiye'de elde ettikleri kazançların, sadece sahibi oldukları menkul kıymetlerin veya iştirak hisselerinin iratlarından ve bunların elden çıkarılmasından doğan değer artışı kazançlarından ibaret olması gerekmektedir. Yabancıların devalüasyondan kaynaklanan fiktif kazançlarını vergi dışı bırakan bu istisnadan tam mükellef kişi ve kurumların yararlandırılmamaları, rekabet eşitliğini yabancı kişi ve kurumlar lehine bozucu bir etki yapmaktadır.

Dar mükellef kurumlara mevzuatımızda sağlanan diğer bir vergi kolaylığı da yatırım indirimidir. G.V.K. ek madde 1'e göre, dar mükellef olanlar dahil, ticari veya zirai kazançları üzerinden vergiye tabi mükelleflerin (kurumlar vergisi mükellefleri dahil) yaptıkları ve izleyen vergilendirme döneminde yapmayı öngördükleri yatırım harcamaları söz konusu bölümde belirtilen şartları sağlamaları halinde ilgili kazançlarından indirilmektedir. Yani yabancı kurumların Türkiye'deki şubeleri Türkiye'de elde ettikleri ticari veya zirai kazançları üzerinden yatırım indirimi uygulamasına gidebilmektedirler.

Görüldüğü gibi küreselleşen dünyada, diğer ülkeler gibi Türkiye de yabancı sermayeyi kendisine çekebilmek için imkanları ölçüsünde bazı vergi kolaylıkları sağlamıştır. Ancak ülkeye çekilmeye çalışılan doğrudan yatırımlar konusunda pek başarılı olunamamıştır. Çünkü bu konudaki başarı mali kolaylıkların yanında idari, hukuki, ekonomik ve siyasal koşulların da sağlanmasına bağlı bulunmaktadır.

III) SONUÇ VE ÖNERİLER

Küreselleşmenin, dünya ölçeğinde rekabeti arttırarak, genel olarak gelir seviyesini, ürün kalitesini ve kısaca yaşam kalitesini yükselttiğini ileri sürerken, küreselleşme sürecinde kazananlar kadar kaybedenlerin de olduğunu gözardı etmemek gerekir. Günümüzde, bölgesel ticaret bloklarının dışında kalan ülkelerin ekonomik yönden gelişme şansları yok denecek kadar azdır. Yeryüzünün en yoksul ülkelerinin dünya gelir pasta-sından aldıkları pay günümüzde 1960'ların oldukça gerisine düşmüştür. Yerkürede yoksulluk ve açlığa terk edilmiş hala yüz milyonlarca insan olduğu göz önüne alınacak olursa, O.E.C.D. raporlarında küreselleşmenin toplumların refahını arttırdığı iddia edilse de, geçmişte kaybedenler saflında bulunan bir çok ülkenin yeni dünya düzeninde de kaybetmeye devam edeceklerini ileri sürmek pek yanlış olmayacaktır.

Küreselleşmeyle birlikte önemi artan mali sorunların başında çifte vergilendirme gelmektedir. Uluslararası çifte vergilendirmeyi önleyebilmek için devletler aralarında anlaşma yapabilecekleri gibi kendi vergi mevzuatlarında da değişiklik yapabilirler. Ancak uluslararası alanda akışkan bir faktörü vergilemede ortaya çıkabilecek karışıklıkları önlemek ve çifte vergilendirme sorunlarını ortadan kaldırmak için uluslararası vergi anlaşmalarının daha iyi sonuçlar verdiği görülmektedir.

Ülkemizde de uluslararası çifte vergilendirme sorununun çözülebilmesi için hem çeşitli ülkelerle vergi anlaşmaları yapılmış hem de vergi mevzuatımıza konan bazı hükümlerle bu sorun giderilmeye çalışılmıştır. Bu konuda mahsup, indirim ve istisna yöntemleri uygulanmaktadır. İç mevzuatımızda, bunlardan sadece biri uygulanmak yerine uluslararası çifte vergilendirmeyi önlemede en etkin yöntem olan istisna yöntemi ile ikinci en iyi yöntem olan sınırlı mahsup yöntemlerinin her ikisine de yer verilmiştir.

Dünyadaki küreselleşmeyle birlikte ön plana çıkan diğer bir mali sorun transfer fiyatlamasıdır. Mevzuatımızdaki transfer fiyatlamasıyla ilgili sınırlı sayıdaki hükümler, son derece yetersiz kalmakta, sorunun uluslararası boyutu göz ardı edilmektedir. En kısa zamanda transfer fiyatlamasını her boyutuyla ele alan kapsamlı ve anlaşılması kolay maddelerin mevzuatımıza eklenmesi gerekmektedir. Aksi halde, konunun karmaşıklığı nedeniyle, vergi idareleriyle mükellefler arasında çok sayıda ihtilaf meydana gelecektir.

Küreselleşme, ülkeler arasında şiddetli bir vergi rekabetine yol açmaktadır. Vergi rekabeti, ülkelerin uluslararası hareketliliği yüksek matrahlardan, akışkan olmayan matrahlara yönelmelerine yol açmıştır. Böylece küreselleşmeyle birlikte emeğin vergi yükü sermayeye göre daha hızlı artmıştır. Zararlı vergi rekabeti uygulamalarına baş vurulmaması koşuluyla, çoğu alanda olduğu gibi vergileme alanında da rekabetin yararlarına inanmaktayız. Böyle bir rekabet, devletleri en düşük vergiyle en kaliteli kamu malı üretmeye zorlayacak ve böylece kamu kesiminin etkinliği artacaktır. Bu etkinliği sağlamayan ülkeler, potansiyel vergi mükelleflerini başka ülkelere kaptıracaklardır.

Küreselleşme, son derece sağlıklı, tek sektörlü bir ekonomik yapıya sahip faaliyetlerini büyük bir gizlilik içinde yürüten ve her türlü sermayeye kaynağını sormadan büyük vergisel ve idari kolaylıklar sağlayan vergi cenneti ülkelere, bilişim sektöründeki gelişmelerin yarattığı olanaklarla, karaparanın kolayca akışını sağlamıştır. Karaparanın takibini dünya ölçeğinde, üstelik bu gelişmiş internet ortamında yapmak son derece güç olduğundan, küreselleşme karaparanın kontrolünü ve vergilendirilmesini güçleştirmiştir. Elektronik ticaret, vergi cennetlerinin sunduğu imkanlardan kolaylıkla yararlanabilme olanağı sağlamış ve aracılıları ortadan kaldırarak üretim dağıtım zincirindeki belirli vergileme aşamalarını ortadan kaldırmıştır. İşletmeler arası elektronik ticaret, çok uluslu şirketlerin transfer fiyatlaması yapmalarını kolaylaştırmış ve hükümetler tarafından denetlenmelerini güçleştirmiştir.

Bu konuda alınabilecek önlemler arasında en önemlisi, Avrupa Birliği, O.E.C.D. gibi kuruluşlar aracılığıyla uluslararası platformlarda, vergi cenneti ülkeleri daha şeffaf olmaya ve diğer ülkelerle bilgi alışverişinde bulunmaya zorlamaktır.

Küreselleşmenin ulusal ekonomiler için yol açtığı en önemli ekonomik sorunlardan biri de, kısa vadeli spekülâtif sermaye hareketleridir. Günümüzde küreselleşme ve bilişim teknolojisindeki hızlı değişime paralel olarak milyonlarca dolarlık fonların çok kısa bir sürede bir ülkeden diğerine aktarılabilirdiği görülmektedir. Ülkelerdeki ekonomik ve siyasal ortama bağlı olarak kısa süreler içinde aniden girip çıkan büyük miktardaki fonlar, ekonomilerdeki denge ve istikrarı bozup, finansal krizlere yol açabilmektedir. Bunu önleyebilmek için Tobin vergisi yeniden gündeme gelmiştir. Ancak Tobin vergisinin yaratacağı teknik problemler ve uluslararası finans sektörünün göstereceği tepki, söz konusu verginin uygulanma şansını azaltmaktadır. Bu verginin vergileme alanında, uluslararası rekabet çeşitliliğini bozması için, global olarak üzerinde anlaşma sağlanacak matrah ve oranlar belirlenmelidir. Böyle bir global uyum ise hemen hemen olanaksız gözükmektedir.

Küreselleşmeyle birlikte gerek sermayenin gerekse emek gücünün uluslararası alanda yüksek hareketlilik kazanmaları, ülkemiz açısından daha büyük önem taşıyan sermaye hareketlerini Türkiye'ye kanallı edebilmek için mevzuatımızın yapısını gündeme getirmektedir. Mevzuatımızın, gerek yabancı sermayeyi, gerekse de yurt dışındaki vatandaşlarımızın birikimlerini Türkiye'ye çekebilmek açısından uygun hükümler içerdiğini söylemek pek de mümkün değildir. Öyle ki, yurt dışında çalışan, bir yurttaşımız, yabancı bankalardaki birikimini, geçmişe yönelik bir vergi yüküyle karşılaşabilirim endişesiyle Türkiye'ye getirmekte ürkek davranabilmektedir. Bu da ülkemiz için önemli bir döviz kaybı anlamına gelmektedir. Bunun dışında vergi mevzuatımızda dar mükellef kurumlara tanınmış bazı vergi kolaylıkları bulunmakla birlikte bunlarında yeterli düzeyde olduğunu söylemek pek mümkün görülmemektedir. Zira Türkiye'ye gelen yabancı sermayenin büyük çoğunluğunun doğrudan yatırım olmayıp, spekülâtif amaçlı sıcak para olması bu iddiamızı güçlendirmektedir. Hiç şüphesiz ki Türkiye'ye yeterli derecede yabancı sermaye gelmeyişinin tek nedeni olarak vergi mevzuatımızın gerektiği gibi formüle edilememiş olması gösterilemez. Bunun yanında, ülkemizdeki ekonomik, siyasal ve hukuki istikrarın sağlanamamış olmasını, son derece ağır işleyen ve etkin olmayan bürokratik yapıyı, alt yapı yatırımlarının ve kalifiye emek gücünün yeterli düzeyde olmayışını, kamu kurumlarına duyulan güvensizliği de göstermek mümkündür.

Türkiye'deki ekonomik ortamın (yüksek faizler, yüksek enflasyon v.s.) en kısa sürede düzeltilmesi ve reel sektörün önünün açılması gerekmektedir. Ülkeye yabancı sermaye çekebilmek ve mevcut sermayeyi yurt dışına kaçırmamak için faiz politikasının bir araç olarak kullanılması faiz hadlerini yükseltmiş ve reel sektörü olumsuz etkilemiştir. Yerli girişimcilerimizi bile yurt dışına kaçırdığımız dikkate alınacak olursa mevcut koşullar altında (ağır vergiler, karmaşık mevzuat ve bürokrasi) yabancı sermayenin Türkiye'yi tercih etmesini beklemek iyimserlik olacaktır.

Yabancıların doğrudan yatırım yapmaları için müşterek yatırımlara ağırlık verecek risk paylaşılmalı ve yabancılara cazip ortam yaratılmalıdır. Türkiye'de çoğu firmaların şirket sermayelerini ve yönetimlerini yabancı sermaye ile paylaşmaya sıcak bakmamasına rağmen, ülkemizde yaşanan son ekonomik kriz Türk şirketlerini krizden çıkış formülü olarak yabancı ortaklara kapılarını açmak zorunda bırakmıştır.

Yabancı sermayenin Türkiye'ye girişinin Avrupa Birliğine üyelüğümüzün onaylanmasıyla birlikte hızlanacağı görüşündeyiz. Avrupa Birliğinin üyelik şartı olarak ekonomik, siyasal ve mali alanlardaki uluslararası normları Türkiye'ye dayatması karşısında, bu dönüşüme şiddetle karşı çıkan bürokrat kadroların da belirli bir süre sonra dirençlerinin kırılacağı ve bu dönüşüme engel olamayacakları görüşündeyiz. Yani Avrupa Birliğine üyelikle birlikte, yabancı sermayenin aradığı şartların çoğu Türkiye'de otomatik olarak sağlanmış olacaktır. Son derece önemli ve dinamik bir pazar niteliğinde olan ülkemizin böyle bir ortamda yabancı sermaye cenneti haline gelmesi kaçınılmaz olacaktır.

KAYNAKÇA

- Ağbal, Naci (2001), "Globalleşme ve Vergi Sistemlerinin Geleceği-I", Yaklaşım,105 (9).
- Angelis, Massimo De (Winter 99/2000), "Capital Movements, Tobin Tax, And Permanent Fire Prevention: A Critical Notes", Journal of Post Keynesian Economics, 22(2), [http:// www.global.ebscohost.com/ ehost/login.html](http://www.global.ebscohost.com/ehost/login.html).
- Asher, Mukul G., (2001), "Globalization And Tax Systems", Asean Economic Bulletin, 18(4), ([http:// www.global.ebscohost.com/ ehost/login.html](http://www.global.ebscohost.com/ehost/login.html))
- Başak, Ramazan (1998), 50 Soruda Karapara ve Karaparanın Aklanmasının Önlenmesi, Türkiye Bankalar Birliği, İstanbul.
- Boratav, Korkut (2001), "2000/2001 Krizinde Sermaye Hareketleri", Mülkiye, 230 (9-10).
- Dicle, Berk (1995), "Vergi Uygulamaları Açısından Transfer Fiyatları", Vergi Dünyası, 163 (3).
- Felix David (1995), "Financial Globalization And The Tobin Tax", Challenge, 38 (5-6), ([http:// www.global.ebscohost.com/ ehost/login.html](http://www.global.ebscohost.com/ehost/login.html)).
- Genschel, Philipp (2001), "Globalization, Tax Competition, and the Fiscal Viability of the Welfare State", MPIfG Working Paper, [http:// www.mpi-fg-koeln.mpg.de/pu/workpapers-de.html](http://www.mpi-fg-koeln.mpg.de/pu/workpapers-de.html)
- Goodspeed, Timothy J. (1998), "Tax Competition, Benefit Taxes, And Fiscal Federalism", National Tax Journal, 51(9), [http:// www.global.ebscohost.com/ ehost/login.html](http://www.global.ebscohost.com/ehost/login.html).
- Gümüşkaya Hayrettin (1998), "Karapara Kavramı ve Kayıtdışı Ekonomi İlişkisi", Vergi Sorunları, 115(4).
- Günaydın, İhsan (1999), "Uluslararası Transfer Fiyatlamasının Vergisel Amaçları", Vergi Dünyası, 216(8).

- Güven Samih (2001), "Sermaye Hareketlerinin Nedenleri, Etkileri ve Türkiye Örneği", İktisat-İşletme ve Finans, 185(8).
- Kapusuzoğlu, Tuncay (1998), "Transfer Fiyatlandırması Nedir?", Vergi Dünyası, 205 (9).
- Lilico, Andrew, "Can Tax Competition be Harmful?", <http://ourworld.compuserve.com/homepages>
- Musgrave A. Richard, Musgrave B. Peggy (1989), **Public Finance In Theory And Practice**, 5. Edition, Mc Graw-Hill Book Company.
- Oates,E.Wallace (1972), **Fiscal Federalism, Harcourt Brace Jovanovich,Inc.**
- Öncel Mualla, Kumrulu Ahnet, Çağan Nami (1999), **Vergi Hukuku**, 7. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları.
- Pinto, Carlo, "(Harmful) Tax Competition Within The European Union: Concept And Overview of Certain Tax Regimes In Selected Member States", <http://www.lof.nl/artikel/Harm-tax.PDF>
- Ramkishen S. Rajan (2001), "Economic Globalization And Asia", ASEAN Economic Bulletin, 18 (4), <http://www.global.ebscohost.com/ehost/login.html>.
- Roin, Julie (2001), "Competition And Evasion: Another Perspective On International Tax Competition", Georgetown Law Journal, 89 (3), <http://www.global.ebscohost.com/ehost/login.html>.
- Seyidoğlu, Halil (1993), **Uluslararası İktisat**, 9.Baskı, İstanbul, Güzem Yayınları.
- Soydan, Yaltı, Billur (1995), **Uluslararası Vergi Anlaşmaları**, 1.Baskı, İstanbul, Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş.
- Tekin Fazıl ve Diğerleri (1999), **Uluslararası Mali İlişkiler**, 514 (11), Eskişehir, Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Tiebout,M.Charles (1956), "A Pure Theory of Locales Expenditures", Journal of Political Economy, 64 (10).
- Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (2001), **Vergilemede Global Eğilimler, Avrupa Birliği ve Türk Vergi Sistemi**, Ankara, Aydoğdu Ofset.
- Uluatam Özhan. (1994), **Vergi Hukuku**, 2.Baskı, Ankara: Adım Yayıncılık.
- United Nations Non-Governmental Liaison Service (2000), "Financing Social Development:Progressive Taxation and Globalisation", (7), <http://www.attach.org/fra/orga/doc/ngls.htm>
- Weiner, Joann M; Ault, Hugh J. (1998), "The OECD's Report On Harmful Tax Competition", National Tax Journal, 51(9), <http://www.global.ebscohost.com/ehost/login.html>.

Wilson, John Douglas (1999), "Theories of Tax Competition", National Tax Journal, 52(6), [http:// www.global.ebscohost.com/ ehost/login.html](http://www.global.ebscohost.com/ehost/login.html).

Yücel Selçuk, Turan Hayrettin (1999), **Dar Mükellef Kurumlar**, Maliye Hesap Uzmanları Derneği Yayını.